
РОЗДІЛ X. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК347.961:351.74

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.128>

НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Білокінь Р.М.,*доктор юридичних наук, доцент,**професор кафедри правознавства**Полтавського університету економіки і торгівлі*

ORCID: 0009-0009-2833-9843

Білокінь Р.М. Нотаріальна діяльність як різновид правоохоронної діяльності.

У статті автором проаналізовано проблему правоохоронної діяльності органів і осіб, які вчиняють нотаріальні дії відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про нотаріат»; ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» на основі вивчення низки наукових поглядів стосовно визначення поняття «правоохоронний орган», «правоохоронна діяльність», «державне регулювання нотаріальної діяльності» в світлі вчинення уповноваженими органами та посадовими особами дій не лише в частині виконання обов'язку посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом з метою надання їм юридичної вірогідності, але і забезпечувати та гарантувати не допущення порушення конституційних прав громадян, які звернулися про надання нотаріальної допомоги.

Правоохоронні функції або завдання здебільшого залежать від участі того чи іншого органу в охороні (підтриманні) правопорядку. Правопорядок – об'єктивна потреба розвитку держави й суспільства. Його забезпечення має відбуватися в межах законності. Підтримують правопорядок щоденним додержанням, виконанням, використанням і застосуванням норм права учасниками правових відносин. Участь у таких відносинах уповноваженого органу накладає на нього особливу відповідальність. Для правоохоронного органу правопорядок уже сам по собі становить вищий рівень необхідності.

Правоохоронні дії та правовідносини тісно пов'язані між собою. Вони утворюють цілісну правоохоронну діяльність, яка є публічною, соціальною та багатогранною. Кожен із правоохоронних органів в межах наданих йому повноважень несе всю повноту відповідальності за власний внесок у оцінку його діяльності, зокрема і через призму щоденних контактів з громадянами, допомогу їм у забезпеченні їх конституційних прав через виконання конституційних обов'язків.

Місце та роль органів нотаріату в системі правоохоронних органів та здійснення ними правоохоронної діяльності і є предметом дослідження зазначеної статті та подальшої наукової дискусії.

Ключові слова: правоохоронні органи, правоохоронна діяльність, органи правопорядку, державне регулювання нотаріальної діяльності; нотаріальна діяльність, нотаріат.

Bilokin R.M. Notarial activity as a type of law enforcement activity.

In the article, the author analyzed the problem of law enforcement activities of bodies and persons who perform notarial acts in accordance with the provisions of Article 1 of the Law of Ukraine «On Notaries», Article 2 of the Law of Ukraine «On State Protection of Court Employees and Law Enforcement Bodies» on the basis of the study of a number of scientific views regarding the definition of the concept of «law enforcement agency», «law enforcement activity», «state regulation of notary activity» in the light of actions by authorized bodies and officials not only in terms of fulfilling the duty to certify rights, but also facts, that have legal significance and perform other notarial actions provided for by the Law in order to give them legal credibility, but also to ensure and guarantee that the constitutional rights of citizens who applied for notarial assistance will not be violated.

Law enforcement functions or tasks mostly depend on the participation of one or another body in the protection (maintenance) of law and order. Law and order is an objective need for the development of the state and society. Its provision must take place within the limits of legality. Maintain law and order by daily compliance, implementation, use and application of legal norms by participants in legal

relations. The authorized body's participation in such relations imposes special responsibility on it. For a law enforcement agency, law and order in itself constitutes a higher level of necessity.

Law enforcement actions and legal relations are closely related. They form a coherent law enforcement activity that is public, social and multifaceted. Each of the law enforcement agencies, within the limits of the powers granted to him, bears full responsibility for his own contribution to the assessment of his activities, in particular through the prism of daily contacts with citizens, helping them to ensure their constitutional rights through the fulfillment of constitutional duties.

The place and role of notary public bodies in the system of law enforcement agencies and their implementation of law enforcement activities is the subject of research in the specified article and further scientific discussion.

Key words: law enforcement agencies, law enforcement activities, law enforcement agencies, state regulation of notarial activity; notarial activity, notary.

Постановка проблеми. Однією із функцій нотаріальної діяльності є захист конституційних прав та свобод громадян та не допущення порушення їх прав при вчиненні нотаріальних дій. Фактично органи нотаріату України виконують правозахисну функцію і по праву можуть вважатися правоохоронним органом, правоохоронна діяльність якого має свої специфічні особливості. Прийняття Закону України «Про правоохоронні органи в Україні» дало б змогу нівелювати грань і розбіжності між правоохоронними органами, чітко визначивши їх перелік, статут, функції та повноваження і визначити місце та роль нотаріату в Україні при виконанні покладених на нього обов'язків.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Питання функцій нотаріату досліджувалося досить ґрунтовно, і цій проблемі присвятили свої роботи В.В. Баранкова, В.В. Комаров, М.М. Дякович, В.В. Самосонов, В.В. Ефімова, Л.К. Радзівська, С.Г. Пасічник, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Ф.М. Медвідь, В.Ф. Усенко, Я.Ф. Медвідь, Л.С. Сміян, Ю.В. Нікітін, П.Г. Хоменко, М.С. Долинська, та інші, наторіуси-практики, такі як О. Коломис. Проблеми правоохоронних органів в правоохоронній діяльності, в тому числі органів нотаріату та Міністерства юстиції України, досліджували С.М. Гусаров, О.Ю. Салманова, Ковалів М.В., Єсімов С.С., Назар Ю.С., Гаврильців М.Т., Лук'янова Г.Ю., Годяк А.І., Бліхар М.М. та інші. Спір між науковцями в основному йде навколо різних видів функцій нотаріату, критеріїв їх класифікації та місця нотаріату в системі реалізації правозахисних функцій.

Метою дослідження є встановлення місця та ролі органів нотаріату та їх посадових осіб в системі правоохоронних органів України через призму виконання покладених на них завдань та функцій.

Виклад основного матеріалу. Ще в 2012 році автор в своєму дисертаційному дослідженні [3, с. 32–45], виконаному на основі аналізу чинного на той час законодавства та практики його застосування, теоретичного осмислення наукових праць і положень, здійснив теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягало у розв'язанні низки концептуальних питань, які стосуються прокурорського нагляду за діяльністю правоохоронних органів. Зокрема, в той час наголошувалося про прийняття профільного закону (Закону України «Про правоохоронні органи»), яким би врегульовувалося поняття «правоохоронний орган» та встановлювався вичерпний перелік державних органів, які можна віднести до категорії «правоохоронного». Не зважаючи на це, тривалий час і до теперішнього, в державі зазначене питання є не врегульованим та викликає низку дискусій.

Окремі вчені, здійснюючи науково-прикладну та педагогічну діяльність, обґрунтовано відносять органи нотаріату до правоохоронних, що є предметом викладання у провідних вузах країни [6]. В той же час, все наполегливіше звучить критика даної позиції, оскільки вимоги Закону України «Про нотаріат» прямо не зазначають на нотаріальну діяльність як правоохоронну, що ставить під сумнів наділення її такими рисами.

Продовжуючи своє наукове дослідження, автор вважає за необхідне розглядати поняття «правоохоронні органи» у широкому та вузькому розумінні.

Правоохоронні органи в широкому розумінні – це всі державні органи, які наділені повноваженнями в галузі контролю та нагляду за додержанням законності і правопорядку. В тлумаченні вимог норм ЗУ «Про нотаріат» поняття «вчиняти інші нотаріальні дії, відмінні від нотаріальних», на думку автора статті, дає право характеризувати органи нотаріату як правоохоронні органи з вузькою юрисдикцією. Однак вимоги закону наголошують, що такі повноваження можливі виключно на підставі норм, передбачених законом. До таких повноважень закон відніс проведення медіації, за умови проходження нотаріусом базової підготовки медіатора. В той же час, п. 2 ч. 1 ст. 5 Закону встановлює обов'язки, які виходять за межі наданих прав, покладаючи на нотаріусів обов'язок сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб

юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду [1]. Фактично законодавець покладає на нотаріусів здійснення правоохоронних функцій, направлені на попередження вчинення різного роду правопорушень та забезпечення конституційних гарантій громадянам державою. В той же час, нотаріус позбавлений можливості самостійно протидіяти злочинності та правопорушенням і не інакше як у спосіб, передбачений в порядку звернення до інших правоохоронних органів. Єдиною підставою протидії правопорушенню для нотаріуса є припинення вчинення нотаріальної дії чи відмова від надання нотаріальних послуг з одночасним повідомленням органів правопорядку.

Правоохоронні органи у вузькому розумінні – державні органи, які спеціально створені для боротьби зі злочинністю, та яким надано повноваження застосовувати передбачені законом заходи примусу.

Характерною ознакою для всіх правоохоронних органів є здійснення ними правоохоронної діяльності.

У цілому головні завдання правоохоронної діяльності полягають в охороні закріпленого Конституцією України суспільного ладу, економічної, політичної, інформаційної, соціальної, екологічної, продовольчої і т.д. системи держави, прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадських об'єднань, а отже, у зміцненні законності та правопорядку в державі. Особливе місце серед головних завдань правоохоронної діяльності посідає захист прав і свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності та права власності. За своїм змістом правоохоронна діяльність не є «односкладною». Вона охоплює низку функцій чи конкретних напрямків, кожен з яких має свої специфічні завдання і реалізується своїми, властивими лише йому, методами.

Притягнення ним правопорушника до відповідальності лише з міркувань доцільності містить небезпеку. Для правоохоронного органу є недопустимим обґрунтовувати порушення правопорядку політичними або іншими інтересами [4, с. 17].

Отже, правоохоронна діяльність – це така державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу із суворим дотриманням установленого законом порядку [4, с. 20].

Останніми роками у системі захисту прав людини і громадянина зростає роль нотаріату. На сьогодні діяльність нотаріусів не обмежується поставленням відбитка державної печатки на оформлюваному документі. Вони посвідчують різноманітні факти, угоди, доручення, достовірність підписів на документах, пред'являють чеки до платежу, ведуть справи щодо спадщини громадян, роз'яснюють громадянам та юридичним особам їхні права та обов'язки, а також наслідки несумлінного виконання обумовлених у документах умов, вчиняють інші дії, які дають змогу громадянам реалізувати свої права і законні інтереси, гарантовані Конституцією України [5, с. 304].

Роз'яснення громадянам їхніх прав і обов'язків як до, так і після вчинення нотаріальних дій, а також роз'яснення несумлінного виконання обумовлених у документах умов є однією з найважливіших функцій нотаріуса. Адже він має виступати як неупереджений радник і поборник захисту прав усіх сторін угоди та всіх осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій. Законодавство України поклало на нотаріусів важливі повноваження щодо посвідчення угод відчуження квартир, житлових будинків, коштовного майна, автотранспорту усіх видів, розширивши правові підстави набувачів цього майна; з'явилися угоди, пов'язані з придбанням права власності на землю, землекористуванням і землеволодінням; розширено діапазон заставного права та інших угод.

У вітчизняній юридичній науці на сучасному етапі не сформовано єдиного погляду на поняття «нотаріат». І ще менше наявне чітко виражене розуміння «нотаріальна діяльність» як різновид правоохоронної.

Так, можна виділити щонайменше три основні точки зору відносно визначення цього правового інституту. Найбільш поширеним в юридичній літературі є законодавче визначення нотаріату як системи органів та посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності (ст. 1 ЗУ «Про нотаріат» [1]). При цьому, на думку деяких авторів, наведене поняття включає суб'єктивну сторону поняття «нотаріат» як сукупність існуючих органів і посадових осіб, яким надано повноваження із вчинення нотаріальних дій, та об'єктивну сторону цього поняття – коло нотаріальних дій, які ці органи та посадові особи можуть вчиняти відповідно до чинного законодавства, тобто посвідчення прав, а також фактів, що мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій, передбачених законом [5, с. 304]. При цьому, на думку деяких авторів, наведене поняття включає суб'єктивну сторону поняття «нотаріат» як сукупність існуючих органів і посадових осіб, яким надано повноваження із вчинення нотаріальних дій, та об'єктивну сторону цього поняття – коло нотаріальних дій, які ці органи та посадові особи можуть вчиняти відповідно до чинного законодавства, тобто посвідчення прав, а також фактів, що мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій, передбачених законом.

Але за останній час наведене визначення піддається в спеціальній літературі серйозній критиці з тієї підстави, що воно регулює організаційну структуру та загальну спрямованість нотаріату як системи, орієнтованої на вчинення ряду нотаріальних дій. Проте не розкривається нерозривний правовий зв'язок нотаріату зі спеціальною процедурою, не підкреслюється характер взаємовідносин системи нотаріальних органів із державою [5, с. 305].

Тому під поняттям «нотаріат» цими авторами, з чим погоджується і автор статті, пропонується розуміти структуру нотаріальних органів, на яку покладається правоохоронна і правозахисна державна функція, що має здійснюватись відповідно до змісту нотаріального процесу і процедури, передбаченої чинним законодавством України. А отже, в цій частині нотаріальна діяльність прирівнюється до правоохоронної діяльності правоохоронного органу.

Не дивлячись на те, що у вказане поняття нотаріату було внесено низку важливих додаткових ознак, які роблять його більш повним, авторам все ж не вдалось повністю уникнути деяких притаманних йому недоліків і формальних ознак.

Щоб зрозуміти сутність поняття, яке досліджується, потрібно виділити його тотожність і відмінність порівняно з іншими інститутами. Провести розмежування тут можна, взявши за основу найбільш суттєві характеристики нотаріату, які притаманні тільки йому. Більш поглиблене вивчення показує, що поняття нотаріату має багато значень, серед яких можна виділити, принаймні, чотири:

- 1) нотаріат як галузь права;
- 2) нотаріат як галузь законодавства;
- 3) нотаріат як система органів і посадових осіб;
- 4) нотаріат як навчальна дисципліна.

Через призму зазначених положень, найбільш повним і науково обґрунтованим є, на нашу думку, таке визначення: нотаріат в Україні – це державно-правовий інститут, що забезпечує позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, територіальних громад, а також держави шляхом вчинення в межах безспірних правовідносин нотаріальних дій уповноваженими на те органами та посадовими особами.

В цьому визначенні наведені всі характерні риси нотаріату як державного (не дивлячись на приватну нотаріальну діяльність, яка здійснюється під контролем держави в особі Міністерства юстиції України) та правового інституту:

- позасудова охорона та захист прав і законних інтересів,
- безспірність правовідносин, щодо яких вчиняються нотаріальні дії,
- здійснення нотаріальних дій уповноваженими на те органами та посадовими особами,
- а також функції нотаріату: охорони та захисту.

Таким чином, саме через функції, якими наділені органи нотаріату, встановлюються його загальні та спеціальні (специфічні) завдання, характерною ознакою яких виступає правоохоронна діяльність.

Завданням нотаріату є забезпечення захисту та охорони власності, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, сприяння у зміцненні законності та правопорядку, попередження правопорушень. По-перше, нотаріальні органи в основному виконують правоохоронну функцію, але нотаріальна діяльність може бути засобом захисту прав, наприклад, у разі вчинення виконавчих написів, протестів векселів, посвідчення несплати чеків. Виконання цього завдання буде ефективним, якщо воно реалізуватиметься відповідно до процесуальних норм, установлених Законом України «Про нотаріат», який гарантує захист прав та охоронюваних законом інтересів громадян і організацій при вчиненні нотаріальних дій. Порушення цих процесуальних норм веде до недійсності нотаріального акту. По-друге, дії, що їх вчиняють нотаріальні органи, забезпечують захист і охорону важливих прав та інтересів громадян і організацій, які пов'язані з їхнім буттям, існуванням, діяльністю, бо стосуються їхніх майнових прав та гарантування подальшої реалізації інших суттєвих прав громадян. Підтверджуючи законність і достовірність нотаріальної дії, нотаріус виконує і третє завдання – запобігає можливим правопорушенням. По-третє, запобігання правопорушенням виконується також через правові консультації, роз'яснення наслідків вчинення нотаріальної дії. Виходячи з завдань, що їх виконують нотаріальні органи, можна зробити висновок, що сутність нотаріальної діяльності полягає в посвідченні та підтвердженні певних прав і фактів, у юридичному закріпленні цивільних прав із метою запобігання можливим порушенням або є засобом захисту вже порушених прав.

Як вірно зазначили Ковалів М.В, Єсімов С.С., Гаврильців М.Т., Лук'янова Г.Ю. та інші, функції нотаріату як правоохоронного та правозахисного інституту полягають в наступному:

1. Охорона та захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, територіальних громад, а також держави. Слід відзначити, що в юридичній літературі дискусія щодо того, чи пов'язана діяльність нотаріальних органів з охороною або з захистом прав та законних інтересів громадян, набрала досить великого розмаху. Розмежування цих взаємопов'язаних понять, на дум-

ку авторів, лежить у площині моменту настання порушення цих прав та інтересів. Можна повністю підтримати їхню позицію відносно того, що охорона – це потенційна можливість захисту прав та інтересів громадян, коли фактично зазіхання на них ще не сталося, тоді як захист може розглядатись як конкретна дія, яка виникає з початком правопорушення. Нотаріальні органи в основному виконують правоохоронну функцію, але нотаріальна діяльність може бути засобом захисту прав, наприклад, у разі вчинення виконавчих написів, протестів векселів, посвідчення неоплати чеків. Таким чином, нотаріальні дії забезпечують захист і охорону важливих прав та інтересів громадян і організацій, які пов'язані з їхнім життям і діяльністю, стосуються їхніх майнових інтересів та гарантують подальшу реалізацію інших суттєвих прав.

2. Нотаріус, застосовуючи норми матеріального і процесуального права, впливає на правовідносини між суб'єктами, наприклад, встановлюючи в договорі конкретні права та обов'язки сторін, а отже, має місце праворегулююча функція нотаріату.

3. Також нотаріат виділяється як орган, який має право аналізувати вимоги закону і робити висновки щодо можливості або неможливості застосувати це положення законодавства для виконання покладених на нього функцій і реалізації волевиявлення громадян. Це входить в поняття правоаналізуючої функції. Нотаріус має право визначати межі дозволеної поведінки в урегульованих законом правовідносинах, тоді, коли надається можливість для декількох альтернативних варіантів правової поведінки, а також тоді, коли такі правовідносини взагалі не мають аналогів.

4. Підтверджуючи законність і достовірність нотаріальної дії, нотаріус виконує ще одне важливе завдання — запобігає можливим правопорушенням. Так, скажімо, якщо нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулися заінтересовані особи, не відповідає закону, нотаріус відмовить у її вчиненні, запобігши в такий спосіб правопорушенням і можливим негативним наслідкам для цих осіб.

5. Завдання запобігання правопорушенням шляхом підвищення правосвідомості та правової обізнаності громадян виконується через правові консультації, роз'яснення наслідків вчинення нотаріальної дії. Адже саме на нотаріуса покладається виконання державного завдання сприяти громадянам у правильному, юридично грамотному здійсненні їхніх прав, оскільки юридично необізнаній особі важко знайти шляхи для правильного та законного волевиявлення.

6. Можливість нотаріальної практики впливати на законотворчість передбачає те, що під час застосування законодавства нотаріусами впливають певні неузгодженості, прогалини, які потребують вирішення. В ідеалі нотаріальна діяльність впливатиме на подальше вдосконалення не тільки нотаріального процесуального законодавства, а й норм матеріального права [5, с. 307–310].

Висновки. Таким чином, можна дійти висновків, що правоохоронні органи – це закріплені в національному законодавстві, прямо чи опосередковано, існуючі в державі установи й організації, що здійснюють правозахисну, правозастосовчу та правоохоронну функції, основне завдання яких полягає в забезпеченні законності, захисті прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями. Такої ж позиції притримуються національні вчені С. Гусаров, О. Салманова та інші [4, с. 17–23]. На правоохоронні органи покладено обов'язок здійснення правоохоронної діяльності, якою є діяльність державних органів чи недержавних самоврядних організацій, яка забезпечується з метою охорони прав і свобод громадян, підприємств, установ, організацій всіх форм власності, спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу із суворим дотриманням установленого законом порядку.

Міністерство юстиції України як головний орган системи центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної правової політики, органи нотаріату як державно-правовий інститут, що забезпечує позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, територіальних громад, а також держави шляхом вчинення в межах безспірних правовідносин нотаріальних дій уповноваженими на те органами та посадовими особами в системі Міністерства юстиції України, за своїми функціями та ознаками є правозастосовчим, правоохоронним, правозахисним органом з специфічним колом завдань та повноважень.

Особливий статус нотаріуса виокремлює його нотаріальну діяльність в особливий вид правоохоронної діяльності, гармонійно доповнюючи систему державних органів, які конституційно гарантують забезпечення в Україні прав, свобод та інтересів громадян, підприємств, установ, організацій від будь-який посягань чи правопорушень. Тому покладені на нотаріат правоохоронні функції вказують на здійснення його посадовими особами та органами нотаріальної діяльності як різновиду правоохоронної діяльності. Характерною особливістю такого виду діяльності є позбавлення органів нотаріату можливості самостійно здійснювати державний примус у різних його формах, залишаючи в повноваженнях вимоги щодо інформування про можливість вчинення або наявність порушеного права (чи наміру про порушення таких прав) в інші правоохоронні органи або відмовитися від вчинення нотаріальних дій, що є наслідком унеможливлення вчинення правопорушення та зупиняє дію порушеного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII зі змінами і доповненнями URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.
3. Білокінь Р. «Прокурорський нагляд за діяльністю правоохоронних органів України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2012. 195 с.
4. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України: підручник. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С.М. Гусарова. Харків: ХНУВС, 2020. 508 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Sudovi_pravookhoronni_kontrolnonahliadovita-pravozakhysni-orhany-Ukrainy_2020.pdf.
5. Судові та правоохоронні органи: навчальний посібник / М.В. Ковалів та ін.; Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 388 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/243/1/%20та%20.pdf>.
6. Судові та правоохоронні органи України / Робоча програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців за ступенем вищої освіти бакалавра за спеціальністю «Право»(081) Національної академії внутрішніх справ. Київ, 2017. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/kkr/rpnd_spou.pdf.